Старий шахтар, Панас Латкин, сидів на довгій лаві в коридорі Петро-Олександрівського вугільного рудника поруч інших шахтарів, сидів і чекав. Дерчали електричні дзвінки, дзенькали телефони, бігали, метушились, човгаючи по підлозі ногами, конторські парубчаки, по різних кімнатах безупинно клацали щоти, сопли й важко зітхали шахтарі; декотрі дрімали, клюкаючи носами.

Старий Панас сидів у глибокій задумі й чекав, поки прийде до контори пан інженір, щоб і собі за іншими довідатись про власну справу. Що справа у нього була неабияка, це — він певний був — інженір одразу зрозуміє, а що його й досі не кликано до контори й він мусив сам прийти нагадувати про неї, то, запевне, хіба тільки через те, що інженір забув на який час про нього, бо на те ж і діла в того інженіра, як то кажуть, повна голова: де йому втримати все на думці! А вся річ ось у чім.

Тижнів зо два тому старому Панасові трапилось нагле несподіване лихо. Служив він у шахтовій стайні за конюха, бо нічого іншого вже робити не міг через свою старість; а син його, молодий дужий шахтар, рубав у забої[1] вугілля. Сталося якось так, що стеля позад молодого забойщика завалилася, й товариші, котрі позбігалися, почувши гуркіт, ледве вчували тільки його здавлений голос, схожий на стогін з могили.

Недовго гаючись, шахтарі почали відкопувати сердешного забойщика, а старий Панас стояв увесь скам’янілий і не міг поворухнутись. Він нічого не говорив, навіть не плакав, а тільки шаленими очима дивився, як спітнілі, чорні, перелякані теж, шахтарі, з блискучими очима, жваво одкидали сірий, важкий, як камінь, глей, щоб хутчій вирятувати, може, вже напівживого товариша. Тьмяно блимали й страшенно чадили лампи, дзюрчала вода поблизу, бігали по стінах химерні тіні, похмура, нічим не підперта, стеля грізно мовчала, і мовчання її не віщувало нічого доброго...

Прийшов штейгер, молодий безвусий юнак, з обличчям гарненької панночки. Вхопивши й собі заступа, силкувався він допомагати робітникам, але тільки перебивав іншим. Він навіть не розгнівався, як звичайно, коли якийсь огрядний шахтар, з рудою, посипаною вугільним порохом, бородою, з пересердям гримнув на нього.

— Чи не пішли б ви геть, ваше благородіє! тільки перебаранчаєте отут...

Штейгер кинув заступа й одійшов набік.

Промайнуло скількись томливих, страшних своєю таємністю, хвилин, за які батькові трохи не розірвалося серце від жаху й розпуки. Нарешті заступ одного з шахтарів, одкинувши величезний шматок глею, зробив діру в завалі. Завалений кинувся до неї, і всі, побачивши це, з полегшення зітхнули, але пораяли товаришеві підождати, поки зроблено буде більший вихід. Старий Панас заридав, як дитина: міг би, то сам вліз би в діру, щоб упевнитись, що син цілий.

— Слава Господеві,— шепотів зворушений дід, і дві буйних сльози скотились йому на сиву бороду й діамантами засіяли на вбогім світлі.

Повеселішали й шахтарі й почали навіть жартувати.

— Живий?

— Живий, тільки налякався дуже.

— Ат, дурниці! Зараз одкопаємо.

— Ізведи із темниці душу мою,— завів один з шахтарів, колишній півчий.— Ну, товаришу, вилазь! Годі тобі там ніжитись!

Вони поступились назад, а з діри виліз блідий як смерть Панасів син. З глухим риданням старий кинувся на шию синові й застиг в його обіймах. Не встиг він випустить сина, як раптом од стелі одірвалась величезна брила глею і вдарила сина по голові: молодий шахтар упав, навіть не застогнавши.

Старий Панас опам’ятався вже після того, як його видано було на-гора й однесено додому...

Та живий мусить про живе й дбати. За кільки днів він одужав, але в шахту вже не міг лізти, навіть дивитись на неї не міг без ненависті, без сліз, викликаних тяжким горем. Сина його було поховано далеко-далеко від шахти, на селянськім кладовищі.

Покликали діда в поліцію. Надзиратель питав, як вбито сина, та при самій згадці про це Панас заридав, як дитина, і йому звелено було вийти, бо надзиратель був страшенно нервова людина і не міг бачити сліз.

Проминуло ще кільки день, але старого нікуди не кликано й нічого йому не говорено. Працювати в шахті тепер він зовсім не здужав, а їсти однаково треба було. Він знав, що за вбитого сина контора повинна заплатити йому; тому, не дочекавши, поки покличуть його, старий взяв ціпок і, крехтючи, сам почвалав до контори, щоб довідатись врешті, коли буде заплачено за смерть сина.

О сьомій годині до контори надійшов інженір-управитель, молода невеличка людина, з білявим волоссям на голові й сірими пукатими погордими очима. Не звернувши жаднісінької уваги на те, що шахтарі підвелись і низенько вклонились йому, він мовчки пройшов повз них до свого кабінету. За ним пірнув грубий червонопикий підрядчик, що постачав на шахту ліс. Деякі з шахтарів підійшли, одхилили двері до інженіра й несміливо зазирнули туди, але почувши грізне: "Зараз, зараз, підождете!" — хутко причинили їх і стали по черзі.

— Тобі чого? — спитав інженір, коли старий Панас, діждавши черги, ввійшов у кабінет.

— Я... я за сина спитати... — відповів тремтячим голосом старий шахтар і брудною полою витер очі. Він почував себе страшенно нахабним і винуватим, що ліз на очі начальству, тому зігнута, сухорлява й виснажена постать його виявляла безмежну покірливість.

— За якого сина?

— За сина... за Івана Латкина.

— Латкина?.. Тривай, щось чув...— потер лоба інженір.— Ага, — нарешті пригадав він,— це той, що в шахті задавило?

— Еге ж, еге, той самий,— зрадів старий і навіть скривив свої старечі уста в усмішку.

Це не сподобалось інженірові, й він насупив брови.

— Ну, то що?

— Отже, прийшов до вашої милості...

— Себто?

— Та спитати, яка ж мені, старому та хворому, поміч буде грошима?.. Один же син... я старий...

— Ну да, але до того, що він один у тебе й що ти старий, конторі діла немає.

— Як немає? — захвилювався старий Панас.— Адже ж його вбито.

— То що?

— То полагається ж по закону...

— Так, так. Але... то тільки за тих ми мусимо платити, кого вбито через нашу недбалість. А твого сина прибило через... е... е... вашу з ним власну необережність.

— Я... як же це?

— Ти не знаєш? Хіба тобі не читано протокола?

— Я не розумію...

— Хм... говоріть з ним... він не розуміє,— з досадою звернувсь інженір до підрядчика, котрий, запобігливо посміхнувшись, поспішив згодитись із ним.— Його ж було одкопано живим... ти це знаєш?

— Еге ж, еге, живим, так тошно...

— Ну от... А коли б він одразу був одійшов від того небезпечного місця, а не обіймався, не ніжився з тобою, то запевне й досі був би цілий і здоровий. Виходить, що сам він та й ти винуваті.

Панас стояв і переляканими очима дивився на інженіра.

Підрядчик величезною хусткою витер своє гладке, спітніле обличчя й кашлянув.

— Кхе... страшенно безглуздий народ.

Інженіра дратувала вже ця, як йому здавалось, цілком зайва розмова.

— Чого ж ти стоїш? — визвірився він на діда.— Ти зрозумів мене?

Панас хитнув головою, ще трохи постояв і, непритомно пересовуючи ноги, вийшов з кабінету, не причинивши дверей. Видно було, що старий шахтар був справді не з тямких і... не зрозумів.

[1] Кінець печери, де саме рубають вугілля.— Приміт. авт.